

Політична культура та ідеологія

УДК 323.1:316.722:271.2(477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20654875>

**Деколонізація сакрального простору України як механізм демонтажу
російських імперських наративів**

Рихлік Володимир Анатолійович,

кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних технологій

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,

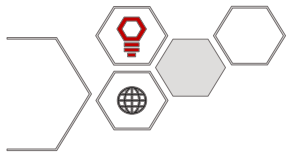
м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-3181-0789>

Прийнято: 19.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

Анотація. У статті здійснено комплексне дослідження деколонізації сакрального простору України як механізму демонтажу російських імперських наративів у контексті сучасних суспільно-політичних трансформацій та російсько-української війни. Розкрито теоретичні засади розуміння сакрального простору як особливої сфери символічного конструювання колективної пам'яті, національної ідентичності та історичної легітимації політичної влади.

Проаналізовано основні механізми формування й відтворення російських імперських наративів у культурному та сакральному просторі України. Показано роль історичної політики, меморіальних практик, топонімічних систем, монументальної символіки та релігійних інституцій у процесах легітимації імперського домінування та поширення концепції «русского мира».

Визначено особливості сучасної політики деколонізації сакрального простору України після 2014 року та її трансформацію в умовах

повномасштабної російської агресії. Виявлено, що деколонізаційні процеси охоплюють не лише демонтаж імперських символів, а й формування нової системи історичних смислів, орієнтованої на відновлення національної пам'яті, утвердження української культурної традиції та зміцнення громадянської ідентичності.

Обґрунтовано взаємозв'язок між деколонізацією сакрального простору, символічним суверенітетом і культурною безпекою держави. Доведено, що очищення публічного та сакрального простору від імперських наративів сприяє посиленню стійкості українського суспільства до зовнішніх інформаційно-ідеологічних впливів, забезпечує зміцнення національної єдності та створює передумови для утвердження самостійної політики історичної пам'яті.

Підсумовується, що деколонізація сакрального простору є важливим чинником консолідації української політичної нації, відновлення історичної справедливості та зміцнення символічних основ державності в умовах триваючого протистояння російській неоімперській політиці.

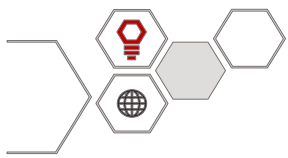
Ключові слова: деколонізація, сакральний простір, історична пам'ять, символічний суверенітет, культурна безпека, національна ідентичність, російські імперські наративи, політика пам'яті, русский мир, Україна.

Decolonization of Ukraine's Sacred Space as a Mechanism for Dismantling Russian Imperial Narratives

Volodymyr Rykhlik

Candidate (PhD) in Political Science, Associate Professor
of Department of Political Technologies

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0003-3181-0789>

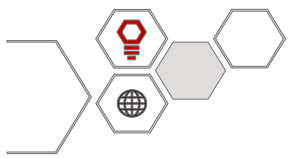
Abstract. The article presents a comprehensive study of the decolonization of Ukraine's sacred space as a mechanism for dismantling Russian imperial narratives in the context of contemporary socio-political transformations and the Russian-Ukrainian war. The theoretical foundations of understanding sacred space as a special sphere of symbolic construction of collective memory, national identity, and historical legitimization of political power are examined.

The main mechanisms of the formation and reproduction of Russian imperial narratives within Ukraine's cultural and sacred space are analyzed. The study demonstrates the role of historical policy, memorial practices, toponymic systems, monumental symbolism, and religious institutions in legitimizing imperial domination and promoting the concept of the "Russian World" (*Russkiy Mir*).

The specific features of the contemporary policy of decolonizing Ukraine's sacred space since 2014 and its transformation under the conditions of full-scale Russian aggression are identified. It is revealed that decolonization processes encompass not only the removal of imperial symbols but also the formation of a new system of historical meanings aimed at restoring national memory, affirming Ukrainian cultural traditions, and strengthening civic identity.

The relationship between the decolonization of sacred space, symbolic sovereignty, and the cultural security of the state is substantiated. It is argued that cleansing the public and sacred space of imperial narratives enhances the resilience of Ukrainian society to external informational and ideological influences, contributes to national unity, and creates the conditions necessary for establishing an independent policy of historical memory.

The study concludes that the decolonization of sacred space constitutes an important factor in consolidating the Ukrainian political nation, restoring historical justice, and strengthening the symbolic foundations of statehood amid ongoing resistance to Russia's neo-imperial policy.

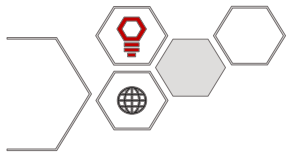

Keywords: decolonization, sacred space, historical memory, symbolic sovereignty, cultural security, national identity, Russian imperial narratives, memory politics, Russkiy Mir, Ukraine.

Постановка проблеми. Сакральний простір є однією з найважливіших площин формування історичної пам'яті, колективної ідентичності та символічної тяглості нації. У ньому поєднуються релігійні традиції, культурні коди, меморіальні практики, уявлення про минуле та ціннісні орієнтири суспільства. Саме тому сакральний простір ніколи не є лише сферою духовного життя: він виконує також важливу політичну, культурну та ідентифікаційну функцію, оскільки впливає на уявлення спільноти про власне походження, історичну спадкоємність, цивілізаційну належність і межі символічного суверенітету. Для України проблема сакрального простору має особливе значення, адже впродовж тривалого історичного періоду він перебував під впливом імперських інтерпретацій, спрямованих на підпорядкування української церковної, культурної та історичної спадщини російському державницькому міфу.

Російська імперська традиція послідовно намагалася представити українську сакральну спадщину не як самодостатній елемент національної культури, а як частину ширшого «загальноросійського» духовного простору. Через церковні інституції, історичні міфи, культові місця, символіку та релігійно-політичну риторику формувався наратив про нібито природну єдність українського й російського історичного розвитку.

Особливої гостроти ця проблема набула в умовах російсько-української війни. Після 2014 року, а надто після повномасштабного вторгнення Російської Федерації у 2022 році, стало очевидним, що імперські наративи не є лише елементом минулого або предметом історико-культурної дискусії. Вони виконують функцію ідеологічного обґрунтування агресії, заперечення

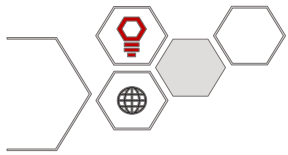
української державності, дискредитації української національної ідентичності та легітимації претензій Росії на українську історичну спадщину.

У цьому контексті сакральний простір перетворюється на поле боротьби за пам'ять, символи, історичну правду та цивілізаційний вибір. Деколонізація сакрального простору України постає як необхідна умова демонтажу російських імперських наративів. Йдеться не лише про зміну окремих назв, символів чи інституційних підпорядкувань, а про глибше переосмислення місця української духовної традиції в історії державотворення, культури та національної пам'яті. Цей процес передбачає повернення українському суспільству права на власну інтерпретацію сакральної спадщини, подолання нав'язаних імперських схем мислення та формування нових смислів, пов'язаних із суб'єктністю, свободою, гідністю і культурною самодостатністю України.

Отже, актуальність дослідження зумовлена необхідністю політологічного осмислення деколонізації сакрального простору як важливого механізму демонтажу російських імперських наративів, зміцнення символічного суверенітету України, формування національної стійкості та забезпечення культурної безпеки в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика деколонізації сакрального простору України формується на перетині кількох дослідницьких напрямів: релігієзнавства, політики пам'яті, студій національної ідентичності, деколоніальних досліджень та аналізу російської імперської ідеології. В українській науковій літературі найбільш ґрунтовно розроблено питання взаємозв'язку релігії, нації та державотворення, трансформації православ'я в Україні, впливу доктрини «русского мира» на суспільно-політичні процеси, а також проблеми символічного звільнення українського культурного простору від імперських нашарувань.

Важливе значення для осмислення релігійного чинника в процесах націєтворення мають праці В. Єленського, у яких релігія розглядається не ізольовано від суспільного розвитку, а як складова формування національної

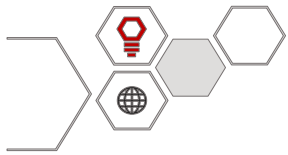

ідентичності, громадянської солідарності та ціннісних орієнтирів суспільства. У цьому контексті сакральний простір постає не лише як сукупність храмів, монастирів, святинь чи культових практик, а як особлива сфера символічного виробництва, де закріплюються уявлення про історичну тяглість, духовну спадкоємність і цивілізаційну належність української спільноти. Монографічні дослідження українського релігієзнавства підкреслюють, що взаємодія релігії та нації в Україні має складний історичний характер і не може бути зведена лише до конфесійної проблематики.

Окремий напрям становлять праці А. Колодного, О. Сагана, Л. Филипович, О. Горкуші та інших українських релігієзнавців, у яких аналізуються трансформації православного середовища, особливості української релігійної традиції та ідеологічна природа концепту «руського мира». Зокрема, у науковому дискурсі «русский мир» дедалі частіше трактується не як суто богословська доктрина, а як релігійно-політична ідеологія, що поєднує елементи імперської історіографії, цивілізаційного месіанізму та заперечення української духовної окремішності. Саме тому його аналіз є принципово важливим для розуміння механізмів сакралізації російської імперської політики щодо України.

Значний внесок у розуміння процесів «розмосковлення» історії українського православ'я належить О. Сагану. Його дослідження актуалізують проблему історичного привласнення киево-християнської спадщини російською церковною та державною традицією. Особливо важливим є наголос на тому, що сучасне українське православ'я потребує не лише інституційного унезалежнення, а й переосмислення власної історії поза російсько-імперською схемою. Поява праць, безпосередньо присвячених «розмосковленню» історії православ'я в Україні, засвідчує посилення саме деколоніального підходу до аналізу сакральної спадщини.

Проблематика політики пам'яті, історичних міфів і символічного конструювання минулого представлена у працях Л. Нагорної, Г. Касьянова, Я. Грицака, М. Рябчука, С. Плохія та інших дослідників. У цих студіях історична

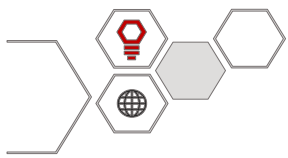

пам'ять розглядається як важливий механізм суспільної ідентифікації, а боротьба за інтерпретацію минулого — як складова політичного процесу. Особливо важливим є підхід дослідників, за яким минуле не просто зберігається у культурній пам'яті, а постійно переосмислюється через символи, місця пам'яті, ритуали та публічні наративи. Саме тому сакральний простір може бути інтерпретований як один із ключових майданчиків політики пам'яті.

Окремої уваги заслуговують дослідження, присвячені цивілізаційному вибору України та подоланню ідеологемі «руського мира». В аналітичних працях Національного інституту стратегічних досліджень розглянуто сутність, становлення та трансформацію доктрини «руського міра», її функціонування в суспільному, політичному й інтелектуальному дискурсі сучасної Росії. Такі праці є важливими для політологічного аналізу, оскільки дозволяють розглядати імперські наративи не лише як культурно-історичні конструкти, а як інструменти інформаційного впливу, легітимації агресії та заперечення української суб'єктності.

Водночас у наявній українській науковій літературі проблема деколонізації сакрального простору України ще не набула цілісного політологічного осмислення. Окремо досліджуються релігійна ідентичність, політика пам'яті, історія українського православ'я, доктрина «руського мира», декомунізація та деколонізація культурного простору. Проте недостатньо розкритим залишається питання про те, як саме сакральний простір функціонує як поле демонтажу російських імперських наративів, які механізми цього демонтажу є найбільш значущими та як вони впливають на формування символічного суверенітету, національної стійкості й культурної безпеки України.

Саме ця дослідницька прогалина визначає наукову доцільність статті, у якій деколонізація сакрального простору України розглядається як складний політико-культурний процес, спрямований на подолання імперських схем інтерпретації минулого, повернення українській спільноті права на власну

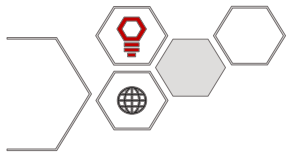
духовну спадщину та формування нових національних смислів в умовах російсько-української війни

Мета дослідження – проаналізувати деколонізацію сакрального простору України як складову політики пам'яті та культурної безпеки держави, а також визначити її роль у демонтажі російських імперських наративів і формуванні української національної ідентичності.

Виклад основного матеріалу. У сучасних суспільно-політичних дослідженнях дедалі більшого поширення набуває розуміння того, що боротьба між державами та політичними спільнотами відбувається не лише у військовій, економічній чи дипломатичній площині, але й у сфері символічних смислів, історичної пам'яті та культурної спадщини. Особливого значення такі процеси набувають у країнах, які тривалий час перебували під впливом імперських центрів і після здобуття незалежності змушені долати наслідки політичного, культурного та духовного підпорядкування. У цьому контексті проблема деколонізації сакрального простору набуває не лише культурного чи релігійного, а й політичного значення, оскільки безпосередньо пов'язана з процесами утвердження національної ідентичності, зміцнення символічного суверенітету та формування власного бачення історичного розвитку.

Теоретичне осмислення деколонізації бере свій початок у працях дослідників постколоніалізму та деколоніальних студій. Однією з ключових робіт цього напрямку стала праця Едварда Саїда «Орієнталізм», у якій було показано, що колоніальне панування підтримується не лише за допомогою політичної влади чи військової сили, але й через систему знань, яка створює образ підлеглого народу як «іншого» та водночас легітимує право імперського центру на домінування [1, р. 3]. У цьому підході культура, історія та пам'ять розглядаються як важливі інструменти влади, через які формуються уявлення про легітимність певного політичного порядку.

Подальший розвиток деколоніальної теорії пов'язаний із працями Франца Фанона, який розглядав деколонізацію як процес звільнення не лише території,

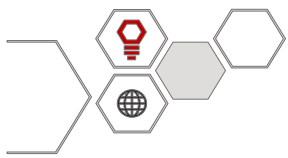

але й суспільної свідомості від нав'язаних імперських схем мислення. На його думку, колоніальне панування залишає після себе тривалий психологічний і культурний спадок, який продовжує впливати на самоідентифікацію суспільства навіть після формального здобуття політичної незалежності. Саме тому деколонізація передбачає відновлення права народу на власну історію, культуру та систему цінностей [2, р. 36].

Важливий внесок у розвиток деколоніальної методології зробили також Гомі Бгабга та Вальтер Мігноло. У їхніх працях особлива увага приділяється проблемам культурної гегемонії, символічного підпорядкування та необхідності подолання епістемологічних моделей, сформованих колоніальним досвідом [3; 4]. У цьому контексті деколонізація розглядається як повернення права на власний голос, власну інтерпретацію історії та власну систему колективних смислів.

Для сучасної України деколоніальний підхід набуває особливої актуальності у зв'язку з необхідністю переосмислення російської імперської спадщини. Як зазначає Сергій Плохій, однією з центральних складових російського історичного наративу протягом кількох століть залишалося привласнення спадщини Київської Русі та представлення її як початкового етапу історії російської державності [5, р. 401]. Такий підхід дозволяв Російській імперії, а згодом і Російській Федерації претендувати на роль єдиного спадкоємця давньоруської цивілізації та заперечувати окремішність українського історичного розвитку.

Схожій позиції дотримується Ярослав Грицак, який наголошує, що боротьба за історичну пам'ять є невід'ємною складовою сучасних політичних процесів. Минуле виступає не лише предметом наукового дослідження, але й важливим ресурсом політичної легітимації, мобілізації суспільства та формування колективної ідентичності [6]. Саме тому історичні міфи та символи стають об'єктом гострої політичної конкуренції між різними моделями інтерпретації минулого.

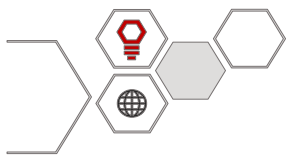

Теоретичне підґрунтя аналізу пам'яті як політичного феномену сформовано у працях Георгія Касьянова та Лариси Нагорної. Науковці переконливо доводять, що історична пам'ять не є механічним відтворенням минулого. Вона формується під впливом політичних, культурних та соціальних чинників і виступає важливим інструментом конструювання колективної ідентичності [7, с. 18; 8, с. 52]. Через меморіальні практики, пам'ятники, ритуали, святкові дати та сакральні символи суспільство відтворює власне бачення історії та визначає межі спільного культурного простору.

Особливе місце в системі історичної пам'яті посідає сакральний простір. Він охоплює не лише культові споруди чи релігійні інституції, а й широку сукупність символів, місць пам'яті, історичних наративів та духовних практик, які формують уявлення суспільства про власне минуле. Саме тому сакральний простір можна розглядати як один із ключових елементів символічної влади.

Концептуальне пояснення цього феномену запропонував П'єр Бурдьє. На його думку, символічна влада є особливою формою влади, що діє через систему значень, культурних кодів та соціально визнаних символів [9, р.170]. Її ефективність полягає в тому, що вона не сприймається як примус, а функціонує через внутрішнє прийняття певних уявлень про світ як природних і безальтернативних. У випадку сакрального простору символічна влада реалізується через релігійні образи, історичні міфи, культові місця та інтерпретації минулого, які закріплюють певну модель колективної пам'яті.

Значення символів для формування політичних спільнот підкреслював також Бенедикт Андерсон. У своїй концепції «уявлених спільнот» він доводив, що нація існує насамперед як результат спільного уявлення про належність до певної історичної та культурної спільноти [10, р. 169]. У цьому сенсі сакральний простір виступає одним із найважливіших механізмів відтворення національної солідарності, оскільки поєднує історичну пам'ять із духовними та культурними практиками.

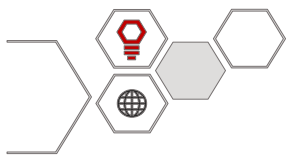

Українські релігієзнавці Віктор Єленський, Анатолій Колодний та Людмила Филипович звертають увагу на те, що релігійний чинник відігравав важливу роль у збереженні української культурної самобутності та національної свідомості. Водночас сакральний простір нерідко ставав об'єктом зовнішнього політичного впливу, оскільки контроль над релігійними інституціями дозволяв формувати бажані історичні інтерпретації та моделі ідентичності [11;12; 13].

Упродовж тривалого часу одним із головних інструментів такого впливу залишалися російські імперські наративи. Як зазначає Микола Рябчук, імперська політика щодо України була спрямована не лише на політичне підпорядкування, але й на формування комплексу культурної залежності, у межах якого українська історія розглядалася як периферійна частина загальноросійського історичного процесу [14, с. 28]. Подібну думку висловлює Віктор Брехуненко, який розглядає російські історичні міфи як складову тривалої боротьби за свідомість українського суспільства [15, с. 193].

Особливого значення у цьому процесі набула концепція «русского мира», що поєднала релігійні, політичні та цивілізаційні елементи в єдину систему ідеологічного впливу. На думку Олександра Сагана, ця концепція стала одним із механізмів легітимації претензій Росії на духовну та історичну спадщину України. Через апеляцію до спільної православної традиції, спадщини Київської Русі та ідеї історичної єдності східнослов'янських народів здійснювалося символічне підпорядкування українського сакрального простору російському імперському дискурсу [16, с. 12].

Отже, деколонізація сакрального простору України являє собою складний багаторівневий процес, що охоплює переосмислення історичної пам'яті, трансформацію символічних практик, подолання імперських моделей інтерпретації минулого та утвердження власної системи національних смислів. Теоретичні підходи деколоніальних студій, концепції політики пам'яті та символічної влади створюють необхідне методологічне підґрунтя для аналізу

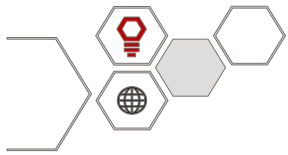
механізмів демонтажу російських імперських наративів у сучасному українському сакральному просторі

Зауважимо, що сакральний простір є одним із найважливіших середовищ формування колективної пам'яті та історичної самоідентифікації суспільства. Саме через систему сакральних символів, місць пам'яті, релігійних традицій, історичних міфів і культурних наративів здійснюється передача уявлень про походження спільноти, її місце в історії та цивілізаційну належність. Упродовж кількох століть Російська імперія, а згодом Радянський Союз і Російська Федерація послідовно використовували сакральний простір як інструмент легітимації власних політичних претензій на українські землі. Унаслідок цього сформувалася цілісна система імперських наративів, спрямованих на привласнення української історичної спадщини, заперечення самостійності української політичної традиції та інтеграцію українського культурного простору до ширшого російського цивілізаційного проекту.

Центральне місце в системі російських імперських наративів посідає проблема спадщини Київської Русі. Саме Київська Русь є одним із головних символічних ресурсів українського сакрального простору, оскільки пов'язана з формуванням ранньої державності, прийняттям християнства та становленням культурної традиції східнослов'янського світу.

Сергій Плохій наголошує, що сучасні українська, російська та білоруська нації виникли значно пізніше за добу Київської Русі, а тому жодна з них не може претендувати на виняткове право спадкоємності щодо давньоруської держави [5, pp. 284–292]. Водночас російська імперська історіографія сформувала іншу модель інтерпретації минулого, у межах якої Київська Русь розглядалася як початковий етап історії майбутньої Російської держави.

Зокрема, у праці «Брама Європи» С. Плохій зазначає, що включення історії Київської Русі до російського національного наративу стало одним із фундаментальних елементів конструювання імперської ідентичності [5, pp. 41].

Через таку інтерпретацію Київ поступово втрачав статус окремого політичного центру і перетворювався на символічну «колиску російської державності».

Ярослав Грицак підкреслює, що боротьба за спадщину Київської Русі фактично є боротьбою за право визначати історичну легітимність сучасних політичних націй [6, с. 42–58]. Саме тому питання історичної спадщини залишається одним із ключових елементів сучасного російсько-українського протистояння.

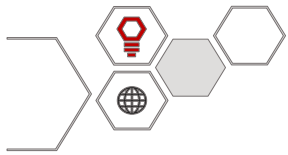
Особливе місце в цьому процесі посідає сакралізація хрещення Русі. Подія 988 року поступово була включена до російського державницького міфу як доказ існування спільного історичного кореня для всіх східнослов'янських народів. Унаслідок цього історія Києва дедалі частіше використовувалася для обґрунтування політичної єдності простору, який у російському дискурсі трактувався як «історична Росія».

Важливим компонентом російського імперського дискурсу стала концепція особливої історичної місії російської державності. Її ідейним підґрунтям виступила доктрина «Москва – Третій Рим», сформульована у XVI столітті.

У цьому контексті С. Плохій зазначає, що первісно ця концепція виникла як релігійна відповідь на падіння Константинополя та була пов'язана з прагненням обґрунтувати особливий статус Московської держави в православному світі [17]. Проте вже у наступні століття вона набула виразного політичного змісту та стала складовою державної ідеології.

Дослідник наголошує, що російська політична культура сформувала особливий тип взаємовідносин між владою та релігією, у межах якого держава почала сприйматися як носій сакральної місії [17, 347]. Унаслідок цього політична експансія отримувала додаткову моральну легітимацію як форма захисту православної цивілізації.

Для України така модель мала далекосяжні наслідки. Якщо Москва проголошувалася центром православного світу, то Київ поступово втрачав власну суб'єктність і розглядався виключно як історичне джерело майбутньої

величі Росії. Таким чином відбувалося включення українського сакрального простору до загальноімперської системи символів і смислів.

У сучасному російському політичному дискурсі концепція «Третього Риму» трансформувалася в ідею «історичної Росії». Її зміст полягає у твердженні про існування єдиного історичного простору, до якого нібито природно належать Україна, Білорусь та Росія. Через таку інтерпретацію сучасні державні кордони оголошуються історично випадковими, а імперська спадщина набуває ознак політичної норми.

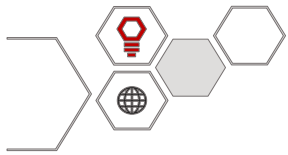
*Наступним елементом імперського наративу стала **концепція «єдиного народу»***, яка набула особливого поширення в XIX–XX століттях. Її сутність полягала у твердженні про існування спільної історичної долі великоросів, малоросів і білоросів.

Микола Рябчук зазначає, що подібна концепція була покликана не стільки пояснити історичний розвиток східнослов'янських народів, скільки заперечити право українців на окрему політичну та культурну ідентичність [14, с. 112–136]. У межах такого підходу українська нація розглядалася як регіональний варіант ширшої російської спільноти.

На думку Віктора Брехуненка, одним із ключових завдань російської історичної політики було формування уявлення про вторинність української державницької традиції та її залежність від російського історичного розвитку [15, с. 21]. Через систему освіти, історіографії, літератури та пам'ятних практик закріплювалися образи спільної історичної долі та культурної нерозривності.

Особливістю цього наративу стало його проникнення в сакральний простір. Через спільний пантеон святих, культ князя Володимира, символіку хрещення Русі та православну традицію створювалося враження історичної неминучості політичної єдності України та Росії. Таким чином сакральні символи починали виконувати функцію політичної легітимації імперського проєкту.

*На початку XXI століття історичні імперські наративи отримали нове ідеологічне оформлення у вигляді **концепції «русского мира»***. Вона поєднала

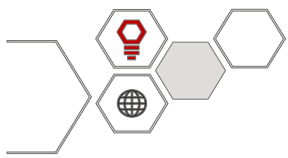
історичні міфи, культурну спадщину, релігійну символіку та геополітичні інтереси в єдину систему символічного впливу.

У цьому контексті Марлен Ларюель характеризує «русский мир» як політичний проєкт формування наднаціонального культурного простору, у межах якого Росія претендує на роль цивілізаційного центру [18, pp. 41–78]. Його головною особливістю є поєднання культурної риторики з політичними цілями. В. Єленський наголошує, що концепція «русского мира» використовує православ'я не лише як релігійну традицію, а й як інструмент формування геополітичної лояльності та цивілізаційної самоідентифікації [11, с. 241–267]. У такій системі координат українська окремішність розглядається як загроза історичній єдності православного світу.

Після початку російсько-української війни, зазначає О. Саган, концепція «русского мира» остаточно втратила характер культурного проєкту та перетворилася на механізм легітимації політичної агресії» [16, с. 95]. Саме через неї відбулося поєднання історичних міфів, релігійних символів і державної пропаганди в єдину систему виправдання експансіоністської політики Росії.

Подібної думки дотримуються експерти Національного інституту стратегічних досліджень, які розглядають «русский мир» як інструмент цивілізаційної експансії, спрямований на підірив політичної суб'єктності сусідніх держав та утвердження особливої ролі Росії на пострадянському просторі [19, с. 35].

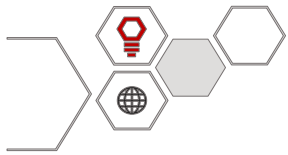
Таким чином, від концепції «Третього Риму» до доктрини «русского мира» простежується послідовна еволюція російських імперських наративів. Їх спільною рисою є прагнення інтегрувати український історичний досвід до російського цивілізаційного проєкту, позбавити Україну власної історичної суб'єктності та використати сакральний простір як інструмент символічного домінування. Саме демонтаж цих наративів став одним із ключових завдань сучасної деколонізації українського сакрального простору.

Повномасштабна російська агресія проти України стала каталізатором масштабного переосмислення історичної пам'яті та символічних основ українського сакрального простору. Якщо до 2014 року значна частина імперських наративів продовжувала функціонувати переважно як елементи історичної традиції, то після початку війни вони дедалі більше почали сприйматися як інструменти політичного впливу та заперечення української суб'єктності. Унаслідок цього деколонізація сакрального простору перетворилася на складову ширших процесів захисту національної ідентичності та культурної безпеки держави.

Одним із головних напрямів таких трансформацій стало **переосмислення історичної спадщини**. У суспільному та науковому дискурсі посилилася тенденція до перегляду імперських інтерпретацій минулого, насамперед щодо спадщини Київської Русі, ролі Києва у формуванні східноєвропейської цивілізації та місця України в історії християнства. Як зазначає Я. Грицак, «сучасна українська політика пам'яті дедалі більше орієнтується на повернення власної історичної перспективи та подолання наративів, сформованих у межах імперської історіографії» [6, с. 287]. Відтак сакральні символи та історичні постаті починають розглядатися не як складові російського цивілізаційного проєкту, а як елементи української державницької традиції.

Другим важливим напрямом стала **трансформація символічного ландшафту**. Йдеться не лише про перейменування об'єктів чи зміну окремих символів, а про поступове формування нової системи колективних смислів. У цьому процесі відбувається переоцінка історичних подій, постатей та місць пам'яті, які раніше інтерпретувалися крізь призму російської імперської історії. На думку Г. Касьянова, політика пам'яті є насамперед боротьбою за право визначати суспільно значущі інтерпретації минулого [7, с. 15]. Саме тому деколонізація сакрального простору означає не механічне усунення імперської символіки, а утвердження нової моделі історичної пам'яті.

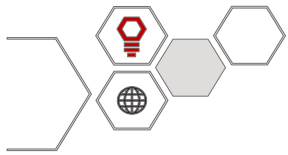

Важливою складовою цих процесів стало **формування нових символічних орієнтирів**, пов'язаних із сучасним досвідом російсько-української війни. Новітні практики меморіалізації, вшанування загиблих захисників України, поява нових місць пам'яті та героїчного пантеону суттєво змінюють зміст сакрального простору. У ньому дедалі більше місця займають символи, пов'язані з боротьбою за незалежність, державний суверенітет і національну гідність. Таким чином відбувається поступове витіснення імперських смислів та утвердження власного українського бачення історичного розвитку.

Отже, деколонізація сакрального простору України є не лише процесом демонтажу російських імперських наративів, але й процесом формування нової символічної моделі національної пам'яті. Її зміст полягає у поверненні українському суспільству права самостійно визначати значення власної історичної спадщини, інтерпретувати сакральні символи та формувати систему цінностей, що відповідає потребам незалежної демократичної держави.

У контексті російсько-української війни проблема деколонізації сакрального простору набуває особливого значення як складова процесу утвердження політичної суб'єктності та культурної незалежності України. Йдеться не лише про переосмислення історичної спадщини чи демонтаж окремих символів імперського минулого, а про глибоку трансформацію системи колективних уявлень, через які суспільство інтерпретує власне минуле, сучасне та майбутнє. У цьому контексті деколонізація виступає важливим механізмом відновлення символічного суверенітету держави та нейтралізації зовнішніх ідеологічних впливів.

Сакральний простір є особливою формою символічної організації суспільства, у межах якої закріплюються ключові історичні наративи, культурні коди та уявлення про національну спільноту. За визначенням Б. Андерсона, нація являє собою «уявлену політичну спільноту», яка формується через систему спільних символів, міфів і колективних уявлень про історичне минуле [10, р. 5]. Саме тому сакральні об'єкти, меморіальні комплекси, культові споруди та місця

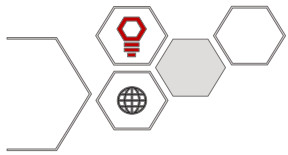
пам'яті відіграють важливу роль у процесі конструювання національної ідентичності.

Важливим інструментом підтримання подібного домінування виступала символічна влада. На думку П. Бурдьє, символічна влада реалізується через здатність нав'язувати суспільству певну систему значень, яка починає сприйматися як природна та безальтернативна [9, р. 163]. Російська імперська політика протягом століть активно використовувала саме такі механізми для легітимації власної присутності в українському просторі. Через монументальне мистецтво, топоніміку, церковні інституції та історичні наративи формувався образ України як периферії «руського мира», позбавленої власної самодостатньої історичної традиції.

Е. Саїд переконливо показав, що імперське домінування неможливе без культурного контролю над підкореними спільнотами. Імперія прагне не лише політичного чи економічного підпорядкування, але й монополії на інтерпретацію історії та колективної пам'яті [1, р. 7]. У цьому контексті російська політика пам'яті щодо України може розглядатися як форма символічної колонізації, спрямована на витіснення української історичної суб'єктності та заміну її імперськими інтерпретаціями.

Сучасна деколонізація сакрального простору передбачає не лише усунення символів колоніального минулого, а й створення нової системи національних символів, здатних репрезентувати український історичний досвід. Адже, культурна пам'ять забезпечує безперервність існування спільноти через передачу фундаментальних смислів між поколіннями. Відтак деколонізація виступає не процесом руйнування пам'яті, а механізмом її переосмислення відповідно до власної історичної традиції.

Особливого значення ці процеси набули після початку повномасштабного російського вторгнення у 2022 році. Демонтаж пам'ятників діячам російської імперії, перейменування топонімів, перегляд статусу окремих сакральних об'єктів та переосмислення символічного значення релігійних інституцій стали

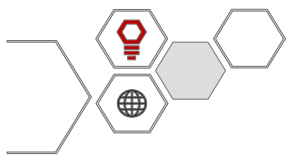

складовими ширшої політики деколонізації. Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» створив нормативні механізми для системного очищення українського публічного простору від імперських символів [20].

Водночас деколонізація сакрального простору має безпосередній зв'язок із забезпеченням культурної безпеки держави. У сучасних умовах війни об'єктом протиборства стають не лише території, а й історичні наративи, колективна пам'ять та символічні ресурси суспільства. Стратегія інформаційної безпеки України наголошує на необхідності захисту національного інформаційного та культурного простору від зовнішніх маніпулятивних впливів (Указ Президента України № 685/2021). Саме тому деколонізаційні процеси виступають складовою ширшої системи національної безпеки.

Не менш важливою є роль деколонізації у формуванні символічного суверенітету. Якщо політичний суверенітет означає здатність держави самостійно приймати рішення, то символічний суверенітет передбачає право суспільства самостійно визначати зміст власної історичної пам'яті, систему цінностей та культурних орієнтирів. Адже, саме історичні міфи, символи та колективна пам'ять становлять фундамент тривалого існування національних спільнот. Відтак відновлення контролю над власним сакральним простором є важливою передумовою зміцнення української державності.

Отже, деколонізація сакрального простору України є значно ширшим явищем, ніж усунення окремих символів російської імперської присутності. Вона становить комплексний механізм відновлення історичної справедливості, зміцнення культурної безпеки, формування символічного суверенітету та утвердження української політичної нації. У сучасних умовах війни цей процес перетворюється на важливий інструмент захисту державності та забезпечення стійкості українського суспільства перед зовнішніми ідеологічними впливами.

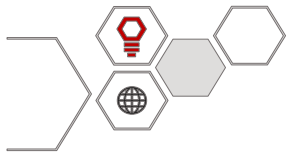
Висновки

Деколонізація сакрального простору України постає одним із ключових напрямів подолання наслідків тривалого російського імперського та радянського домінування в гуманітарній сфері. Її зміст полягає не лише у зміні окремих символів чи меморіальних практик, а в переосмисленні історичних наративів, через які формувалося сприйняття української державності, культури та національної ідентичності. Саме тому процес деколонізації слід розглядати як складову ширшої трансформації суспільної свідомості та утвердження власного історичного суб'єктного бачення.

Сакральний простір виконує важливу функцію збереження та відтворення колективної пам'яті, виступаючи середовищем закріплення базових цінностей, історичних символів і моделей суспільної самоідентифікації. Через систему пам'ятників, меморіалів, культових споруд, топонімічних практик і ритуалів формуються уявлення про минуле та визначаються межі символічної спільноти. Саме тому контроль над сакральним простором традиційно був одним із важливих інструментів імперської політики.

Російські імперські наративи протягом тривалого часу підтримувалися не лише політичними чи адміністративними механізмами, а й через розгалужену систему символічного впливу. Використання історичних міфів, монументальної пропаганди, сакралізації імперських постатей та нав'язування концепції «русского мира» сприяло формуванню викривлених уявлень про місце України в європейському та світовому історичному процесі. Унаслідок цього значна частина сакрального простору виконувала функцію легітимації зовнішнього культурного та політичного домінування.

Счасна деколонізація не зводиться до демонтажу пам'ятників або перейменування топонімів. Її стратегічним змістом є створення нової системи символічних координат, у центрі якої перебувають український історичний досвід, національна пам'ять та власна культурна традиція. Переосмислення сакрального простору сприяє відновленню історичної тяглості української

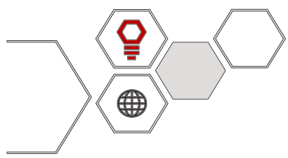
державності, актуалізації національного досвіду боротьби за незалежність та формуванню нових моделей громадянської солідарності.

Особливого значення деколонізаційні процеси набули в умовах повномасштабної російської агресії. Війна продемонструвала, що боротьба відбувається не лише за території чи політичний контроль, а й за право визначати зміст історичної пам'яті, систему цінностей та культурні орієнтири суспільства. За таких умов очищення публічного та сакрального простору від імперських символів стало важливим елементом захисту інформаційного та культурного суверенітету України.

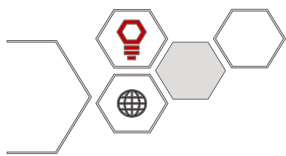
Деколонізація сакрального простору безпосередньо пов'язана зі зміцненням символічного суверенітету держави. Вона забезпечує суспільству можливість самостійно визначати власні історичні смисли, формувати національний пантеон пам'яті та відтворювати культурну спадщину без зовнішніх ідеологічних обмежень. У цьому контексті деколонізація виступає не лише гуманітарною політикою, а й важливим інструментом зміцнення державності, національної безпеки та стійкості українського суспільства в умовах сучасних геополітичних викликів.

Список використаних джерел:

1. Said E. W. *Orientalism*. New York : Pantheon Books, 1978. 368 p.
2. Fanon F. *The Wretched of the Earth* / translated by C. Farrington. New York : Grove Press, 1963. 320 p.
3. Bhabha H. K. *The Location of Culture*. London ; New York : Routledge, 1994. 440 p.
4. Mignolo W. D. *The Darker Side of Western Modernity: Global Futures, Decolonial Options*. Durham ; London : Duke University Press, 2011. 408 p.
5. Plokhly S. *The Gates of Europe: A History of Ukraine*. New York: Basic Books, 2015. 432 p.

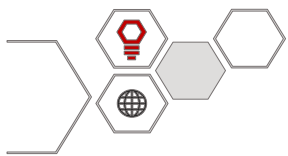
6. Грицак Я. Й. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ : Портал, 2021. 432 с.
7. Касьянов Г. В. Past Continuous: історична політика 1980-х – 2000-х. Україна та сусіди. Київ : Laurus, Антропос-Логос-Фільм, 2018. 420 с.
8. Нагорна Л. П. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 328 с.
9. Bourdieu P. Language and Symbolic Power / ed. by J. B. Thompson ; translated by G. Raymond and M. Adamson. Cambridge : Polity Press, 1991. 302 p.
10. Anderson B. Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Revised Edition. London ; New York : Verso, 2006. 240 p.
11. Єленський В. Є. Релігія після комунізму. Україна в центрально-східноєвропейському контексті. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2002. 420 с.
12. Колодний А. М. Україна в її релігійних виявах : монографія. Львів : Сполом, 2005. 336 с.
13. Филипович Л. О. Етнологія релігії : навчальний посібник. Київ : Світ знань, 2006. 352 с.
14. Рябчук М. Від Малоросії до України: парадокси запізнілого націєтворення. Київ : Критика, 2000. 304 с.
15. Брехуненко В. А. Війна за свідомість. Російські міфи про Україну та її минуле. Київ : Києво-Могилянська академія, 2017. 280 с.
16. Саган О. Н. Сучасне православ'я в Україні: розмосковлення історії та перспективи розвитку. Київ:Крила, 2024. 224 с.
17. Плохій С. Походження слов'янських націй. Київ : Критика, 2015. 456 с.
18. Laruelle M. *Russian Nationalism: Imaginaries, Doctrines, and Political Battlefields*. London : Routledge, 2018. 238 p.

19. Цивілізаційний вибір України: від «русского мира» до об'єднаної Європи : аналітична доповідь / за ред. С. І. Здіорука. Київ : НІСД, 2021. 88 с.
20. «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії». Закон України № 3005-IX, 2023. Офіційний портал Верховної Ради України. /<https://zakon.rada.gov.ua>
21. «Про Стратегію інформаційної безпеки». Указ Президента України № 685/2021 від 15 жовтня 2021 року. Офіційне інтернет-представництво. / <https://www.president.gov.ua>

References:

1. Said, E. W. (1978). **Orientalism**. Pantheon Books.
2. Fanon, F. (1963). **The wretched of the earth** (C. Farrington, Trans.). Grove Press.
3. Bhabha, H. K. (1994). **The location of culture**. Routledge.
4. Mignolo, W. D. (2011). **The darker side of Western modernity: Global futures, decolonial options**. Duke University Press.
5. Plochy, S. (2015). **The gates of Europe: A history of Ukraine**. Basic Books.
6. Hrytsak, Y. (2021). **Overcoming the past: A global history of Ukraine**. Portal. [In Ukrainian].
7. Kasianov, H. (2018). **Past continuous: Historical politics of the 1980s–2000s. Ukraine and its neighbors**. Laurus; Antropos-Logos-Film. [In Ukrainian].
8. Nahorna, L. (2012). **Historical memory: Theories, discourses, reflections**. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. [In Ukrainian].
9. Bourdieu, P. (1991). **Language and symbolic power** (J. B. Thompson, Ed.; G. Raymond & M. Adamson, Trans.). Polity Press.
10. Anderson, B. (2006). **Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism** (Rev. ed.). Verso.

11. Yelenskyi, V. (2002). **Religion after communism: Ukraine in the Central and Eastern European context**. National Pedagogical Dragomanov University. [In Ukrainian].
12. Kolodnyi, A. (2005). **Ukraine in its religious manifestations**. Spolom. [In Ukrainian].
13. Fylypovych, L. (2006). **Ethnology of religion**. Svit Znan. [In Ukrainian].
14. Riabchuk, M. (2000). **From Little Russia to Ukraine: Paradoxes of delayed nation-building**. Krytyka. [In Ukrainian].
15. Brekhunenko, V. (2017). **War for consciousness: Russian myths about Ukraine and its past**. National University of Kyiv-Mohyla Academy Publishing House. [In Ukrainian].
16. Sahan, O. (2024). *Orthodoxy in Ukraine: De-Muscovization of history and prospects for development*. Kryla.
17. Plokhii, S. (2015). **The origins of the Slavic nations**. Krytyka. [In Ukrainian].
18. Laruelle, M. (2018). **Russian nationalism: Imaginaries, doctrines, and political battlefields**. Routledge.
19. Zdioruk, S. I. (Ed.). (2021). **Ukraine's civilizational choice: From the “Russian world” to a united Europe: Analytical report**. National Institute for Strategic Studies. [In Ukrainian].
20. Verkhovna Rada of Ukraine. (2023). **On the condemnation and prohibition of propaganda of Russian imperial policy in Ukraine and the decolonization of toponymy** (Law of Ukraine No. 3005-IX). <https://zakon.rada.gov.ua>
21. President of Ukraine. (2021, October 15). **On the Information Security Strategy** (Decree No. 685/2021). <https://www.president.gov.ua>